

ΚΩΣΤΗΣ ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

Στα δημοτολόγια της Λάστρου Σητείας υπάρχει η εγγραφή της ημερομηνίας γέννησης του Κωστή Φραγκούλη:

7 Νοεμβρίου 1905, του Στυλιανού και της Ζαμπίας το γένος Τερζάκη-Καλομενόπουλου.

Στην Λάστρο λειτουργούσε τότε το μοναδικό τετραθέσιο σχολείο, όπου έμαθε τα πρώτα του γράμματα. Από τις πρώτες μέρες φάνηκε πως το «Κωστάκι του Ζαμπιού» ήταν παιδί «τω γραμμάτων».

Μετά από επιτυχείς εξετάσεις πέρασε στο Γυμνάσιο Σητείας και φοίτησε στην πρώτη τάξη μέχρι τα Χριστούγεννα.

Στην συνέχεια έμεινε στην Λάστρο βοηθώντας τον πατέρα του στις γεωργικές εργασίες και τους δύο θείους του, που ήσαν οργανωμένοι βοσκοί.

«Ανάμεσα στην σκληρή πέτρα και το στεγνό χώμα, είδε, άκουσε, αιστάνθηκε»

Ο ίδιος γνωρίζει τις πηγές του και καμαρώνει γι' αυτές:

**Λάθη θα βρούνε μερικοί, τα γράμματα μου λίγα
η οξοχή με σπούδαξε και στο σχολειό δεν πήγα.
Οι κάμποι, τα ψηλά βουνά, Σητεία μέχρι Σπάθα
γενήκανε δασκάλοι μου και γράμματα μου μάθα...
Κι αντί μολύβι να βαστώ, φτερό και καλαμάρι,
τση φύσης τ' ανοιχτό χαρτί έκαμ' αλφαβητάρι.
Κι ό, τι μου λέγαν τα πουλιά, τα έχνη, κι ο 'τι εγροίκου,
στην ερημιά που γύριζα, τα μάθαινα ξεστήθου.
Και μέσα μου τα στέρευγα με τάξη, ένα ένα,
και τάγραφα να μην χαθούν κι αυτά μαζί μ' εμένα.
Με το συμπάθειο το λοιπόν, ανέ βρεθούνε λάθη,
όπου 'φτανε η χέρα μου κρέμασα το καλάθι.**

Όλα αυτά κατέγραψε στα βάθη της ψυχής του. Και τα πήρε μαζί του, όταν στις αρχές του 1920 αποφάσισε, με την ευχή των γονέων του, να φύγει για το Ηράκλειο, αναζητώντας καλύτερη τύχη. Κι όπως έλεγε:

**«Με δίχως δεύτερη αλλαξιά ήφυγα από την Λάστρο
και πορπατάρης ήφταξα εις το Μεγάλο Κάστρο».**

Στην πρώτη του εξερεύνηση αγοράζει, αντί μιας πεντάρας, το έκτακτο παράρτημα της εφημερίδας «ΙΔΗ», με τα μικρασιατικά γεγονότα του 1920, και διαβάζει στο κάτω μέρος ότι «ζητείται μικρός δια το τυπογραφείον».

Λόγω της αντιλήψεως που διέθετε και του ζήλου που επέδειξε, ο εκδότης τον πήρε βοηθό στο τυπογραφείο, και όπως ομολογεί ο ίδιος σ' ένα αυτοβιογραφικό ποίημα του:

**Αν τύχει και ρωτήξετε 'πο πού'μαι και τι κάνω
που ταίριασα και που 'γραφα τα όσ' αναθιβάνω
στην Στείαν εγεννήθηκα, εις το χωρίο Λάστρο
και στα δεκάξε χρόνια μου ήφυγα για το Κάστρο.**

**Γράμματα σαν δεν ήμαθα, μικρότερος σαν ήμου,
τέχνη καλή να μάθω σκιάς να βγάνω το ψωμί μου.
Ράφτης, τσαγκάρης, μαραγκός, νταμπάκης γη σγουράφος
μ' αλλιώς η τύχη τά 'φερε και έγινα τυπογράφος.
Έτσι, στο συνθετήριο, ψηφίο το ψηφίο,
ήμαθα πέντε γράμματα σαν να 'μουν σε σχολείο.**

(«ΔΙΦΟΡΑ» βιβλίο δεύτερο)

Ως στοιχειοθέτης στην εφημερίδα «ΙΔΗ» έγραφε ανωνύμως στήλη - με τίτλο «Στα πεταχτά», χρονογραφικές σημειώσεις και χρήσιμες πληροφορίες, πολλές φορές συναρπαστικές.

Φίλος του θεάτρου παρακολούθησε παράσταση του θιάσου της Μαρίκας Κοτοπούλη, και έγραψε τις εντυπώσεις του ως «ο κύριος της γαλαρίας»(1923). Το σημείωμα έκανε εξαιρετική εντύπωση στην Κοτοπούλη που αναζήτησε τον κύριο και μαζί με το ευχαριστήριο φιλί του εξασφάλισε θέση στην πρώτη σειρά της πλατείας.

Την δεκαετία του 1930 εργάζεται στην Αθήνα ως τυπογράφος – και στο εθνικό τυπογραφείο. Τότε τυπώνει και την πρώτη ποιητική συλλογή «**Μ' ανοιχτά φτερά**» στοιχειοθετημένη από τον ίδιο. Νοσταλγικά ποιήματα σε ποικίλες στιχουργικές μορφές. Μετά βυθίζεται σε ποιητική σιγή μέχρι το 1961 που εκδίδει τα πρώτα «**Δίφορα**». Το 1937 γνωρίζεται και παντρεύεται τη Σοφία Τριανταφύλλου, από την Σαντορίνη, και όπως λέει αυτοσαρκαζόμενος:

**Άσοφος εγεννήθηκα, μεγάλη αμαρτία,
την είδε ο Θιός και μούδωκε γυναίκα τη...Σοφία!**

Για 66 ολόκληρα χρόνια συμπορεύτηκαν αρμονικά. Απόκτησαν δυο γιούς, τον Στέλιο (πέθανε το 2012) και τον Γιάννη.

**Σαν έχω 'γω στο σπίτι μου, ψωμί, κρασί και λάδι,
Ρήγας με την γυναίκα μου κοιμούμαι κάθε βράδυ.**

Μετά την επιστροφή του στην Κρήτη εγκαθίσταται στη Λάστρο, ως γραμματέας της κοινότητας, και από το 1945 οριστικά στο Ηράκλειο.

Ο Ανδρέας Καλοκαιρινός τον προσλαμβάνει ως τυπογράφο στο περιοδικό «Κρητικά χρονικά» και η γνωριμία του με τους επιστήμονες της επιτροπής επί της συντάξεως και με άλλους πνευματικούς ανθρώπους του Ηρακλείου ήταν καθοριστική για την περαιτέρω πορεία του.

Σημειωτέον ότι έγινε ένα από τα πρώτα μέλη της Εταιρείας Κρητικών Ιστορικών Μελετών (EKIM)

Διηγήματά του μεταφράστηκαν στα Γερμανικά και πολλά μετέδωσε το Μπι-Μπι-Σι (B.B.C.)

Από το 1946 η παρουσία του Φραγκούλη στην πνευματική ζωή της Κρήτης ήταν συνεχής, με άρθρα, διαλέξεις και χαριτωμένα χρονογραφήματα, στον κρητικό τύπο, με τα ψευδώνυμα Ανταίος, Επαρχιώτης, Ετεοκλής κ.α.

Το σώμα των χρονογραφημάτων του – πολλές χιλιάδες – αντιπροσωπεύει αληθινό πανόραμα της κοινωνικής, λαογραφικής, γλωσσολογικής και πνευματικής ζωής της Κρήτης.

Από το 1985 παρουσίαζε ραδιοφωνική εκπομπή. Με αγωνία πρωτόβγαλτου, θαλερός και ακμαίος, κοντά στα 100 – ο γηραιότερος ραδιοσχολιαστής του κόσμου – έψαχνε το ερέθισμα για το καθημερινό ραδιοχρονογράφημα, που το ήθελε κάθε μέρα ξεχωριστό, φρέσκο, επίκαιρο, γαργαλιστικό.

Είχε ακροατές από όλη την Κρήτη, την νότιο Πελοπόννησο και τα παράλια της Μικράς Ασίας – τουρκοκρητικοί.

Ήταν από τους ελάχιστους που ευτύχησε να δει όσο ζούσε τόσες τιμές: Από την Ακαδημία Αθηνών, το Υπουργείο Πολιτισμού, την Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας, πολλούς Δήμους και πλήθος Συλλόγων και Σωματείων. Ο Δήμος Ηρακλείου τον τίμησε το Μάιο του 1988.

Αγάπησε την Κρήτη και την κρητική φύση και ύμνησε κατά περιπτώσεις στα ποιήματα, στα χρονογραφήματα και στις μαντινιάδες του.

**Τση Κρήτης τη μορφή αγαπώ, τη γλώσσα τζη λατρεύω
και τ' όνομα τζη προσκυνώ ίσαμε να σαλεύω.
Την γλώσσα και την πίστη μου τιμώ και την πατρίδα
κι αυτά 'χω για χειρολαβή σε κάθε καταιγίδα.
Κι όλος ο κόσμος να χαθεί η Κρήτη δεν θα σβήσει
γιατί πατεί τα πόδια τζη σ' Ανατολή και Δύση.**

Η συγκίνησή του ήταν μεγάλη κάθε φορά που επισκεπτόταν το Νεφς Αμάρι. Και ειδικά την πρώτη φορά, όταν στάθηκε στη μέση του κοιμητηρίου εκεί και φώναξε δυνατά: παππού.....!

Είναι γνωστός ο βαθύς θαυμασμός του Μιχάλη Καυκαλά (Ρεθεμνιώτης γιατρός, συγγραφέας και σπουδαίος διαλεκτολόγος) για τον Κωστή Φραγκούλη. Αλλά και ο Κ. Φραγκούλης θαύμαζε απεριόριστα τον Μ.Καυκαλά. Όταν μάλιστα ο Φραγκούλης έμαθε τον πρόωρο θάνατο του Καυκαλά, η συντριβή του εκδηλώθηκε με την μαντινάδα που αυθόρμητα είπε:

**Απού τη Στεία ως τα Χανιά ραΐσαν κι οι τροχάλι
Και κλαίει η Κρήτη σύγκουνη τον Καυκαλά Μιχάλη.**

Σημ: Το ποιητικό έργο του Καυκαλά λέγεται «Τρόχαλος»

«Η γλώσσα του Κωστή Φραγκούλη μπορεί να χρησιμεύσει ως «λυδία λίθος» για την εξακρίβωση εκφράσεων, που υπήρχαν στον Ερωτόκριτο, γιατί και ο Φραγκούλης «στην Στείαν εγεννήθηκε στη Στείαν ενεθράφει» παρατηρεί ο Στέλιος Αλεξίου.

Η ποιητική του γλώσσα βγαίνει μέσα απ'την ψυχή του και εκφράζει τις πιο ζεστές αποχρώσεις των βιωμάτων του.

**Πολλοί μου λένε δεύτερος πως έγινα Κορνάρος,
μα εκείνος ήταν στρατηγός κι εγώ απλός φαντάρος.
Δάσκαλο με φωνιάζουνε τιμητικά οι φίλοι
μα 'γω 'μαι ακόμη μαθητής με πλάκα και κοντύλι.
Δάσκαλος είναι ολονών στην Κρήτη ο Κορνάρος
και όχι εγώ καθώς με λεν', γιατί 'ναι μέγα βάρος.**

Ο Κωστής Φραγκούλης στις 11 Φεβρουαρίου 2005 έφυγε από την ζωή κι άφησε κληρονόμους του τα πουλιά, όπως λέει ο ίδιος στην διαθήκη του, που είχε δημοσιευθεί πολλά χρόνια πριν το θάνατό του.

Η ΔΙΑΘΗΚΗ

L
 αν άποθάνω, στὰ πουλιὰ παραγγελιὰ θὰ κάνω,
 νά 'ρχουνται νὰ καθίζουνε στὸ μνήμα μου ἐπάνω.

Στὰ κυπαρίσσα, στὸ σταυρό, στὴν πλάκα, ὅπου θένε,
 τὰ δὲ μπορῶ νὰ λέω μπλιό, ἐκεῖνα νὰ τὰ λένε.

Πῶς εἶναι ὠραία ἡ ζωὴ καὶ οἱ χαρὲς τοῦ κόσμου
 ἡ ὁμορφιά, ὁ ἔρωτας, ἡ Κρήτη ποῦ 'χω ἐντός μου.

Νὰ τὰ γροικοῦνε ὅσοι περνοῦν ἀπὸ τὰ γύρω δρόμους
 νὰ μάθουν ὅτι τὰ πουλιὰ ἤφηκα κληρονόμους.

Γιατί, πουλί 'μουνε κι ἐγώ, ἀνέμελο στὴν πλάση
 καὶ σὰν κι ἐκεῖνα ἔζησα στὰ ὄρη καὶ στὰ δάση...

Καὶ τὸ Θεὸ παρακαλῶ θερμὰ στὴν προσευχή μου,
 στοὴ Κρήτης τὸν παράδεισο ν' ἀφήσει τὴν ψυχὴ μου.

ΕΡΓΑ

του ΚΩΣΤΗ ΦΡΑΓΚΟΥΛΗ

ΠΟΙΗΣΗ

Μ' ανοιχτά φτερά, 1930

Τα Δίφορα, Βιβλίο Πρώτο, 1η Έκδοση, 1961

2η Έκδοση, 1991

3η Έκδοση, 2021

Τα Δίφορα, Βιβλίο Δεύτερο, 1η Έκδοση, 1988

ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ

Στον Κύκλο του Μαχαιριού, 1971

Η κατσιφάρα, 1974

Οργισμένα Στάχνα, 1980

Η Ρούσικη Καμπάνα, 1982

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Το Προξενιό του Πολύδωρου, 2002

Τον Ιούλιο του 2021 επανεκδόθηκε από την «Στέγη Βιτσέντζος Κορνάρος» βραβευμένο από την Ακαδημία Αθηνών **το πρώτο βιβλίο από τα Δίφορα**. Εκεί ο δημοσιογράφος – συγγραφέας Ν. Ψιλάκης σημείωσε πολύ εύστοχα μιλώντας για την γλώσσα του Φραγκούλη:

« Ο ιαμβικός ανομοιοκατάληκτος δεκαπεντασύλλαβος στίχος πρόσφερε στον Φραγκούλη τη δυνατότητα να συνομιλήσει με τα παιδικά του βιώματα, με τη μητέρα και τη θεία του που, όπως έλεγε ο ίδιος, ήταν οι δύο βασικές πηγές από τις οποίες αντλούσε το αστείρευτο αθάνατο νερό της λαϊκής μας παράδοσης. Στις αρχές του 20ού αιώνα η μνήμη αποτελούσε κύριο τρόπο μεταβίβασης της εμπειρίας και της γνώσης, οι άνθρωποι μιλούσαν και τραγουδούσαν πολύ περισσότερο από τους σημερινούς. Με τραγούδια διέσωζαν την ιστορία, με ρίμες και μαντινάδες τις αξίες του πολιτισμού τους, με στίχους μοιρολογούσαν, με μαντινάδες θώπευαν τον έρωτα. Ακόμη και ο γνωμικός λόγος τους είχε μέτρο. Τα λέω όλα αυτά γιατί νομίζω πως αποτελούν δομικά στοιχεία της προσωπικότητας του Κωστή Φραγκούλη. Κιβωτός μνήμης ο ίδιος φύλαγε τα ακριβά και τα πολύτιμα έτσι όπως φυλάσσουν άλλοι τον υλικό τους πλούτο.

Χρονογράφος, τυπογράφος, ραδιοφωνικός σχολιαστής, συγγραφέας, άνθρωπος του κόσμου ήταν ο Κωστής Φραγκούλης. Μέχρι τα 98 χρόνια του μιλούσε στο ραδιόφωνο. Νομίζω πως είχα δίκιο όταν έγραψα τότε ένα εκτενές άρθρο σε αθηναϊκή εφημερίδα για τον αρχαιότερο ραδιοφωνικό σχολιαστή του κόσμου. Δεν είχα ακούσει άλλον να συμπληρώνει έναν αιώνα ζωής και να σχολιάζει με τόση

οξύνοια και τόση οξυδέρκεια τα γεγονότα της εποχής, να ανεβοκατεβαίνει με τέτοια ευχέρεια τα σκαλοπάτια του χρόνου, να μιλά πότε για την Κρήτη το 1900, πότε για τον κόσμο του 2000 ».

Στην ίδια εκδήλωση η εγγονή τού αείμνηστου Κωστή Φραγκούλη, Σοφία Φραγκούλη, ανέσυρε αναμνήσεις και «μίλησε» στον παππού της:

- «*Παππού, πού τα σκέφτεσαι όλα αυτά που γράφεις;*»

- «*Μα δεν τα σκέφτομαι εγώ παιδί μου, ένα πουλάκι έρχεται, κάθεται στον ώμο μου και μου τα ψιθυρίζει στο αυτί.*»

Κι αναρωτιόμουν, μικρό παιδί εγώ... Λες; Κοιτούσα τους ώμους του και έψαχνα αυτό το πουλάκι που μιλάει με ανθρώπινη φωνή. Από πού έρχεται; Γιατί μιλάει μόνο στον παππού μου; Θα καταφέρω άραγε ποτέ μου να το δω; Ποιο είναι το όνομα του;

Τα χρόνια πέρασαν. Δεν το είδα ποτέ / μα πλέον ξέρω το όνομα του. Ταλέντο θαρρώ το λένε.

Έμπνευση. Μούσα!... Μου λείπει ο παππούς μου. Όμως εκείνο το πουλάκι με την ανθρώπινη λαλιά, που πετάει πάνω από τα κεφάλια μας και εξακολουθεί να μας μιλάει, κάνει την απώλεια του παππού μου ελαφρύτερη.

Γιατί μέρες σαν την σημερινή, παππούς και πουλάκι, ανάμνηση και έμπνευση γίνονται ένα. Και μαζί φωτίζουν τον τόπο μας, την καθημερινότητά μας, τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε την ζωή.

- Παππού σε ευχαριστώ για όλα. Θα είσαι πάντα δίπλα μου, να μου ψιθυρίζεις στο αυτί, με τον τρόπο που μόνο εσύ ξέρεις, πως κανένα πρόσκαιρο σκοτάδι δεν θα σκεπάσει ποτέ την ομορφιά της ζωής.